

Világgazdasági centrumok és vonzáskörzeteik

*Blahó András–Kutasi Gábor (szerk.): Erőközpontok és régiók.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010.*

A Budapesti Corvinus Egyetem Világgazdasági Tanszékének legújabb tankönyve a Nemzetközi Gazdaság Szakkönyvtár újabb része, ami kiváló folytatása a korábbi köteteknek: Benczes István–Csáki György–Szentés Tamás (szerkesztők) *Nemzetközi gazdaságtan*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009.; Kengyel Ákos (szerk.) *Az Európai Unió közös politikái*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010.

Az *Erőközpontok és régiók* nem csak tankönyv, sőt mondhatnánk azt is, első sorban nem tankönyv. A 2010 második félévében megjelent kötet azoknak is bőséges, átfogó ismereteket és újdonságokat ad, akik már tanulmányozták a világgazdasági centrumok és a hozzájuk tartozó, vonzásukban élő régiók helyzetét.

A könyv átfogó és újszerű megközelítését az adja, hogy egyszerre biztosítja az olvasónak a világgazdaság, mint önálló entitás szemszögéből a rálátást az Amerikai Egyesült Államok, az Európai Unió és a Japán–Kína vezette távol-keleti centrumok, valamint vonzáskörzetük együttműködésére és versengésére. Ugyanakkor lehetővé teszi azt is, hogy az egyes „erőközpontok” és perifériájuk, hátszáguk szemszögéből is megvizsgálhassuk a globális gazdaságban nyújtott teljesítményüket és így az abban elfoglalt helyüket. Gazdasági szerepvállalásuk mellett politikai befolyásukról, a nemzetközi folyamatokat alakító képességükről is olvashatunk ebben a könyvben.

Minden egyes térség bemutatását azonos vizsgálati keretek mentén tárják eléénk a szerzők. A legtöbb régió és/vagy

ország esetében az általános régió-/országismertetést követően a gazdasági kérdéseket hangsúlyozottan vizsgálják. Majd kitérnek arra is, hogy az adott régió/ország milyen mértékben szenvedte meg a 2008 második félévében kitört pénzügyi és gazdasági világválságot. Ez egyben a könyv nagy érdeme is, hogy már most, két évvel a válság kitörése után bemutatja és értékeli a világválság hatásait. Ezzel az *Erőközpontok és régiók* című könyv az elsők között van, amelyek ilyen feladatra vállalkoztak.

A különböző régiók/országok egy megfelelően átgondolt tematika mentén kerültek be a kötetbe. A relatív értelemben csökkenő gazdasági potenciállal bíró, de kétségtelenül még ma is a globális világ elsőszámú hatalmának tekinthető *Amerikai Egyesült Államokkal* (Magas István, Dorner Anikó), valamint a legnagyobb kereskedelmi tömörüléssel, az *Európai Unióval* (Kengyel Ákos, Kutasi Gábor) foglalkozik a legrészletesebben a könyv. Természetesen nem marad el sokkal mögöttük a Japán–Kína páros vezette Távol-Kelet elemzése sem (Benczes István, Kutasi Gábor, Szajp Szabolcs, Törös Ágnes). Ami viszont újdonság, hogy ebbe a sorba illesztve olvashatunk a fontosabb OECD-országokról is (Kozenkow Judit, Kutasi Gábor, Miklós Gábor, Szalóki Kata).

Ezt követően a sikeresnek mondható feltörekvő államok kerülnek bemutatásra, hangsúlyozva a BRIC mozaikszóval jellemzett ország-csoportot: Brazíliát, Oroszországot, Indiát és a már említett

Kínát (Simai Mihály, Surányi Sándor, Kozenkow Judit). A könyv érdekes módon itt említi az Andok-térség országait is, ami azonban nem véletlen, hiszen kapcsolatuk az USA-val, az EU-val, vagy Brazíliával egyértelműen igényli a kiemelten kezelt országok státuszát (Césas A. Ferrari, Szegedy-Maszák Ildikó).

Végül a „legkevésbé fejlett” besorolás alá eső régióba és államokba, elsősorban Afrikába nyerhetünk bepillantást, ha kézbe vesszük a könyvet (Szent-Iványi Balázs, Tétényi András).

Olyan új régiók is belekerültek a kötetbe, amelyekről eddig a magyar felsőoktatásban átfogó és komparatív jellegű tanulmányokat ritkán vagy egyáltalán nem lehetett olvasni. Itt elsősorban a Szaharától délre eső területekre, vagy a már említett Új-Zélandra és a Kaukázus (Borkó Tamás) térségére gondolhatunk. Ezek közül különösen fontos a közép-ázsiai térség, akár európai, akár magyar szemmel nézzük, hiszen ez a régió mindkét esetben felértékelődik számunkra. Elég csak a jövőbeli várható energiaszállítmányokra gondolni.

A könyv sikerrel alkalmazza azt a megközelítésmódot, hogy nemcsak az

adott centrum vagy periféria abszolút helyzetét vizsgálja, vagyis nemcsak egyszerű és statikus adatokat közöl az egyes térségekről, hanem bemutatja, hogy a többi régióval hogyan működik együtt. Az idő függvényében hogyan változik (bővül vagy zsugorodik) és relatív értelemben merre mozdul el például a régiók egymás kereskedelmében betöltött szerepe.

Olyan kötet született tehát, ami nem csak, sőt azt mondanám, nem elsősorban tankönyvi szigorúsággal és adatközléssel szolgálja ki olvasóját. Hanem olvasmányos formában mutatja be, hogy napjainkig milyen mértékben és hogyan változott a világgazdaság szereplőinek viszonya egymással illetve milyen mértékben veszi ki a részét az adott régió/ország a globális gazdasági és politikai működésből. Bárkinek, aki kicsit is érdeklődik az ilyen és ehhez hasonló kérdések iránt, jó szívvel ajánlom a könyvet elolvasásra. Biztos vagyok benne, hogy a végén nem csak új információkkal gyarapodik az olvasó, hanem további gondolatokra is sarkallja őt a könyv.

MIKLÓS GÁBOR

Kedves tanárunk kíméletlen regénye
Asztalos László: Vasárnapi rendszerváltások
Underground kiadó, 2010.

Ritka dolog, hogy egyetemünk oktatója szépirodalommal is foglalkozik. S még inkább meghökkentő, ha az előadásain kedélyes, viccelő, a vizsgákon mindig segítőkész kedves tanárunk pengeéles regénnyel lep meg minket. A fülszöveg ugyan már felveti átverésünk gyanúját, ám mégis megdöbbenő a felismerés: lehet, hogy kedélyes és nyájas álarca mögött kollégánk hüvös kívülállással és könnyörtelen őszinteséggel állandóan mindenkit figyel és magában értékeli?!

A 450 oldalas „korszak-regény” a Feszty-körképhez hasonló, be is ígért „körbe-körbejárással” mutatja be azt az egész „katyvaszt” – a szerző egyik kedvenc kifejezése –, ami itt az elmúlt 20, 50 vagy talán 100 év alatt kiforrott, és állandóan körülöttünk, sőt, bennünk is csak kavargog és kavargog. A történet maga különben igen csak soványka: egy vén embert vasárnap átvisznek az egyik szeretetotthonból a másikba. Ez azonban lehetőséget teremt arra, hogy a gyermekei, unokái, rokonai, a barátok, ismerősök, a szeretők és a nem-szerettek, valamennyien kommentálják... de nem is annyira az „öreg Barnára” vonatkozó ítéletüket. Valójában sokkal inkább a saját életüket értékelik és leplezik le, hivatkozván a szüleik, nagyszüleik, s a közben változó ország történelmi fordulataira. Három mérnök és felmenőik összefonódó során keresztül, mintegy „alulnézetből”, tárul fel a Horthy- és a Rákosi-korszak, a rendszer- és a kormányváltások, Kádár, Gyurcsány és Orbán világának önfényezése és mindennapi valósága. A nagyszülők, a szülők és legalább annyira a mai fiatalok értékrendje és szófordulatai vágják a képünkbe: mit is jelentett az elmúlt

évszázadban itt egyszerű mérnökként, tanárnóként, „szocbrigádtag” szerelőként és szövönőként, tsz-parasztként, lyukóbányai cigányként, Auschwitzot megjárt félzsidóként, hortobágyi kitelepítettként, fasiszta sváb özvegyként, privatizálóként és privatizáltként, kis és nagyvállalkozóként stb. élni és túlélni. Az egymást erősítő-cáfoló „vasárnapi” monológokban feltűnnek a barátság és árulás, a szerelem és a gyűlölet, a pénz utáni hajsza és „mindig valami más” utáni vágyakozás, a keserű magyar (leginkább Rejtő Jenő-féle) félcinizmus és a szép és jó iránti vágyakozásunk közismert fordulatái. (A szerző szerint minden egyes mondata már elhangzott... valahol Európában.) Megtudhatjuk, hogy miként vélekednek mai magyar valóságunkról a „spontán privatizálóból” milliárdosként a háttérbe lépő, a politikusainkat bábu-ként mozgató Fekete Herceg, s az általa ma is foglalkoztatott, már korábban ráállított besúgók (?!), a „majdnem miniszter” posztot elnyerő tipikus magyar karrierista, a Kodály-módszer világsikerét is túlszárnyalni akaró, tönkre tett zenetanárnő, a „fasiszta sváb” minden korszakot méltósággal megélt özvegye, a „keleti milliárdossá” váló reform-pártkader rózsadombi leszármazottai, a falvainkban tengődő „őstermelők” stb.

Különösen érdekes, ahogy a fiatalok, az unokák nemzedéke látja és értékeli az ősei, beleértve a „nagy generáció”, csetlését-botlását. (A szerző egyik bravúrja, hogy minden szereplő a korának és kulturáltságának megfelelő nyelvezetet és stílust használja – némelyikük megértéséhez lassan bizony már külön „korszak-szótár” kell!) Hogyan ítélik meg világun-

kat a tisztaságot, sikert és szerelmet még egyszerre keresgélő, a világ káoszát azonban már kegyetlen őszinteséggel átlátó, vagy legalábbis érzékelő kamaszaink, a 70-es évek sportolói, a 80-as évek beilleszkedői, a 90-es évek „seftelői”, és a napjaink „hallgatóbarát” gimnáziumának és főiskolájának „budai úrigyerekei”, vagy akár a matematika, a tánc, és a művészetek, esetleg a vallás által elvarázsolt és a jövőjét már külföldön kereső, frankfurti egyetemistánk?! Mindaddig szívszorítóak a „tandíj-finanszírozó” luxus-prostituálnak álló, a vidéki szülei boldogsága miatt azonban össze-vissza hazudozó egyetemi hallgatónak, vagy a kollégáiért felelős kényszervállalkozóvá átalakuló volt ápolónőnek a csöndes kesergései, ameddig valamelyik mondatuk mögül elő nem bukkan a haszon, a karrier és a pénz utáni nyers vágyakozásuk is. Hasonlóan sokkolók a velünk élő negyedzsidók, félcigányok, fiatal és idős arabok, a volt „kisávósok”, a betonfejű, vagy már reformista káderek, s áldozataik, a mai „nemzetieskedők” és a mindent relativizáló „kozmpoliták”, megélt, őszinte, igazán emberi hablatyolásai is.

Ebben a könyvben nincsenek hollywoodi „jók” és „rosszak” – csak ellentmondásokkal teli, hús-vér mai magyarok. Talán csak egyetlen közös vonás fedezhető fel valamennyiüknél: az állandó bizonytalanság, az örök tanácstalanság, a megbízható tanács, a bölcs társ iránti oltahatatlanság és közös vágyuk. Azt hiszem, hogy ezzel a szerző a magyar lakosság alaphangulatát nemcsak az elmúlt, hanem sajnos még az elkövetkező évtizedekre vonatkozóan is jól ragadta meg. Az elmúlt évtizedek vagy ötvenféle nézőpontból hirdetett féligazságainak kavargásából talán éppen ezért és csak fokozatosan emelkedik ki a két kisöreg, a „száműzetésbe küldött” Barna és „az ő Bözsikéjének”, érezhető szeretettel megrajzolt

portréja. (A könyv ajánlása is igen csak meglepő és árulkodó: ritkán gondol valaki ilyenkor az anyósára és apósára...) Az elmúlt 8 évtizedet átélő házaspár azonban nem is tekinthető annyira „csodabogárnak”. A nagy dumás, a mulatozást és a „3 P-t” istenítő „konyhafilozófus” közismert magyar macsóját jól ellenpontozza a földön járó, a palóc tájszólásával és csípős beszólásaival mindenkit „helyretevő”, a családot csöndes erőszakkal összetartó és irányító Mama alakja. Kevés ennyire tipikusan magyar Don Quijote-Sancho Panza vegyespárost láttunk – bár igaz, néha fel-felsejlik mögöttük Sarkadi Imre „konszolidált” cinizmusa és Svejk közép-európai álbugyutasága.

A szerző azonban még véletlenül sem hagyja, hogy olvasója sokáig elérzékenyüljön. Láthatóan tudatos szerkesztéssel, minden egyes rövid idill után számíthatunk – úgy, mint a hétköznapi életünkben is – a durva, néha kimondottan brutális fordulatra. A barátságra, családra, szeretetre és szerelemre vonatkozó „szépséges történetkék” és „bölcs filozófalgatások” sorát ezért törlik meg mindenkor az árulások, a megalkuvások, a megerőszakolások pofonjai. Különösen furcsa olvasni az egy-egy randevúra vagy kulcsfontosságú üzleti tárgyalásra vonatkozó visszaemlékezéseket és értelmezéseket. Mintha a résztvevők nem is ugyanott lettek volna?! S tagadhatatlan: a mű tele van olyan buja, érzéki és nem ritkán erőszakos, avagy tragikomikus hetero-, homo- és biszexuális, illetve lesbikus események leírásával is, ezért a prűdebb olvasók lehet, hogy azonnal a sarokba vágják a könyvet.

Rosszul teszik. Ez a könyv ugyanis éppen hogy a „3 É” – az érzelem, az értelem és az érzékek – egységének, nem a „szuper”, hanem kimondottan a „közepes nőknek” a dicséretét, a minden nőt megillető férfiúi udvariassághoz és gaval-

lériához – s tegyük hozzá: az ilyen mezbe burkolt, évezredes kifinomult csábítási trükkökhöz és fortélyokhoz – való visszatérés szükségességét, s mindenekelőtt: a „női bölcsességet és felsőbbrendűséget” hirdeti. Becsukva a könyvet, az olvasóban még az a képtelen (!) gondolat is támadhat, hogy az elmúlt évszázadban talán az volt ennek az országnak a legnagyobb szerencséje: a mindig csak

hőbörgő férfiak mellett ott álltak és küszködtek az asszonyaik, barátnőik, szeretőik. Jó lenne ezért tudni: vajon asszonyaink még a XXI. században is képesek lesznek minket megvédeni – mindenekelőtt saját magunktól? Mert ha igen, akkor máris volt értelme ezt a regényt megírni, s még inkább: elolvasni.

HALM TAMÁS

Területi különbségek a Nyugat-Balkánon

Horváth Gyula–Hajdú Zoltán (szerk.): Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országaiban

MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 2010.

A nemrég kiadott és bemutatott kötet a *Régiók Európája* című sorozat 4. részeként jelent meg. A sorozat célja – így e köteté is – a regionális kutatás népszerűsítése. A korábbi kötetek Olaszország, a Brit-szigetek, valamint Oroszország regionális fejlődését tekintették át. A tervek szerint a következő kötet pedig a skandináv országok regionális politikáját fogja majd részletesebben elemezni. A regionális kutatáson belül a könyvsorozat részletes képet kíván adni Európa régióinak fejlődési sajátosságairól és fejlettségéről, tájékoztatást nyújt a regionális kutatási trendekről, publikációs lehetőséget kínál külföldi kutatóknak, valamint egyetemi oktatásban használható szöveggyűjteményt kíván kézbe adni.

Az e sorozatban megjelent jelen kötet a Nyugat-Balkán országainak sajátosságait mutatja be. A Nyugat-Balkán mint térfogalom meglehetősen új keletű. Az európai uniós politikai terminológiában csak 1998 végén tűnt fel először, az Európai Tanács bécsi nyilatkozatában. Ezzel világosan elkülönítették a Balkán és a Nyugat-Balkán térfogalmakat. A fogalom megjelenésének egyik meghatározó oka az volt, hogy megkülönböztessék ezeket az országokat a csatlakozási perspektívát kapott Bulgáriától és Romániától. Azóta egyre inkább világossá vált, hogy a Nyugat-Balkán kategóriája az Európai Unión kívüliek számára jött létre, így jelenleg Albánia, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Szerbia, Montenegró, Macedónia,

valamint Koszovó tartozik az inkább politikai, mint földrajzi kategóriába.

A Balkán-kutatás jelentős múltra tekint vissza. A Török Birodalom visszaszorulása után (1878) a térség több ország kutatóinak, köztük németeknek, osztrákoknak és magyaroknak az érdeklődését is felkeltette. Jugoszlávia fennállása idején a térség iránti figyelmet jelentősen meghatározta és táplálta a Szovjetunió iránti érdeklődés. Májig jelentős kutatások folytak Németországban, Ausztriában, Oroszországban és Magyarországon is. Magyarország történelme szorosan egybefonódott a Balkán-térség népeinek és államainak a történelmével, ezért Magyarország fontos szerepet tölthet be a jövőben a térség felzárkóztatásában, illetve európai uniós csatlakozási folyamatában. Ehhez szeretne hozzájárulni e kötet, amely a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjában folyó kutatásokat szintetizálja, az OECD munkatársainak bevonásával, segítségével.

A kötet szerzői összegzik a térség átalakulásának különböző korszakait jellemző sajátosságokat, értékelik a regionális különbségek hatásait, és áttekintik a térség fejlődésének perspektíváit. A kötet a Nyugat-Balkán államainak területi szerkezetére, az azt befolyásoló tényezőkre helyezi a hangsúlyt. A korábban is megfigyelhető területi differenciák az elmúlt évtizedekben csak tovább növekedtek, az egyes régiók közötti korábbi tízszeres különbségek mára még nagyobbak és jelentősebbeké váltak. A békés

politikai fejlődés mellett a Nyugat-Balkán fejlődésének egyik kulcseleme a kohézió erősítése, a strukturális politika hatékony alkalmazása lehet. Ennek előfeltétele pedig a területi különbségek alapos vizsgálata és figyelembe vétele. Ezek feltérképezésére a könyv szerzői kísérletet tesznek, továbbá arra, hogy bemutassák: a regionális egyenlőtlenségek kialakulásában milyen tényezők játszanak szerepet, milyen elképzelések fogalmazódnak meg e különbségek mérséklésére, valamint azt, hogy az államigazgatás intézménye alkalmas-e feladatok megoldására.

A kötet öt fejezetre tagolódik. Az első fejezetben a szerzők áttekintik a régió rendszerváltozásának következményeit, kezdve a Balkán fogalmának időben változó értelmezésétől az államosodási folyamatok leírásán át az egyes nyugat-balkáni államok európai uniós csatlakozási problémáinak elemzéséig. A következő fejezet a demográfiai folyamatokra és a munkaerőre helyezi a hangsúlyt. E fejezet jelentősége vitathatatlan, hiszen a régió mindig soknemzetiségű, soknyelvű, sokvallású térség volt, valamint az etnikumok között az együttélés történetileg sohasem volt békés, a tolerancia csak néha jelent meg az egymás közötti kapcsolatokban. Az átalakulás folyamata pedig komoly hatást gyakorolt a munkaerőpiacra és a migrációs trendekre. A harmadik fejezet a környezetet (annak állapotát és a természeti erőforrásokat), valamint a településhálózatokat (városokat és a rurális térségeket, továbbá ezek különbségeit) elemzi. A negyedik fejezetben a szerzők a kormányzati rendszerek sajátosságait, a társadalmi struktúrákat és társadalmi szolgáltatásokat veszik górcső alá. Az utolsó és egyben leghosszabb fejezet a térség gazdaságával foglalkozik. Részletesen elemzi a régió államainak

iparát, mezőgazdaságát, közlekedését, turizmusát, bankszektorát, oktatási rendszerét. Ezeken kívül ráirányítja a figyelmet a kis- és középvállalkozások helyzetére, a helyi gazdaságfejlesztésre, valamint a regionális fejlesztési programokra, és ezeken belül kitér az Európai Unióhoz való csatlakozás reménybeli hasznaira, lehetőségeire.

A kötet jelentőségét az adja, hogy az Európai Unió számára az elmúlt években rendkívül fontossá vált a Nyugat-Balkán helyzete, ezen országok jövőjét csakis az unión belül tudja elképzelni és nyilatkozatai alapján kifejezett célja ezen országokat felvenni a tagállamok sorai közé. A kötet jelentősége e térség kutatásában mindenképpen nagy, azonban a térség megnevezésére használt fogalmak nem minden helyen egyértelműek, keveredik a kötetben a „Balkán” és „Nyugat-Balkán” fogalma, annak ellenére, hogy e fogalmi különbségeket az első fejezet tisztázta. Ez zavaró lehet, főleg akkor, ha a szerkesztők és a szerzők elsősorban kézikönyvnek ajánlják ezt a könyvet. De ha a különböző terminusok használatát az elején megértettük, ez nem okoz különösebb problémát a könyv olvasása során.

A kötet szerkezeti felépítéséből is az következik, hogy elsősorban kézikönyvnek tekinthető és főként társadalomkutatóknak és közgazdászoknak íródott. Ennek ellenére bátran ajánlható azoknak is, akik csak meg szeretnék ismerni a térséget, vagy már meglévő ismereteiket szeretnék elmélyíteni. A szerzők érthető nyelven foglalják össze a Nyugat-Balkán régió országairól a fontos, releváns tudnivalókat, valamint mutatják be a térség jövőbeli fejlődési potenciálját, lehetőségeit.

**A KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR HALLGATÓINAK EREDMÉNYEI
A 2011. ÉVI INTÉZMÉNYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIÁN (2)**

Név	Szak	Évf.	Dolgozat címe	Szekció	Helyezés	Megjegyzés
Szabadi Gábor	Nemzetközi kapcsolatok (egyetemi képzés)	V.	Equality and special income tax regimes for individuals in Hungary in 2010	Gazdasági jog	I.	
Szabó Eszter-Simonovits Gábor	Közszolgálati - Alkalmazott közgazdaságtan	III. - okl. szerzett	A gazdasági helyzet értékelésének hatása a választói magatartásra	Gazdasági rendszerek, intézmények, szabályozás	I.	
Takács Vera	Nemzetközi gazdaság és gazdálkodás	I.	Az Európai Unióban alkalmazott fiskális szabályozás értékelése politikai gazdaságtani szempontból	Európa	I.	
Barczikay Tamás Gábor	Közszolgálati	II.	A drogliberalizáció közgazdaságtana	Versenypolitika (Mikro-ökonómia)	II.	
Dillong Renáta Beatrix	Közgazdasági szakos közgazdász tanár (egyetemi képzés)	V.	Oktatásfejlesztés, mint a gazdasági növekedés katalizátora (?), Milyen eltérő jellemzőkkel bírnak az OECD tagországok	Statisztika és ökonometria	II.	
Echeff Alexis	Alkalmazott közgazdaságtan	III.	A budapesti kerékpárkölcsonzó rendszer hatékonyságának megvalósítása	Közgazdálkodás és közpolitika	II.	
Ilyés István	Közgazdasági (egyetemi képzés)	V.	Fúziók és innováció a versenypolitika szemszögéből	Versenypolitika (Mikro-ökonómia)	II.	
Ilyés István	Közgazdasági (egyetemi képzés)	V.	Munkanélküliség és bűnözés	Gazdaságpolitika	II.	Reizer Balázs volt K Karos hallgatóval közösen
Ilyés István	Közgazdasági (egyetemi képzés)	V.	Vállalatok mérete és növekedése	Statisztika és ökonometria	II.	
Károlyi Kincső Gabriella	Közgazdálkodás és közpolitika	I.	A kockázatkerülők nyugdíja: a hazai korai nyugdíjaztatás, mint kockázatavertív magatartás	Gazdasági rendszerek, intézmények, szabályozás	II.	
Márkó Renáta	Nemzetközi gazdaság és gazdálkodás	I.	Az Európai Unió mint vezető nemzetközi szereplő a környezetvédelmi politikában	Európa	II.	
Márkus Judit	Alkalmazott közgazdaságtan	III.	A Shapley-megoldás airport játékokon	Játékelmélet	II.	
Molnár Gergő	Gazdaságelemzés	III.	Merre tovább monetáris politika?	Pénzügy	II.	
Nguyen Gábor Loi	Gazdaságelemzés	III.	A Bayesi-játék Nash-egyensúlya	Játékelmélet	II.	
Révész Gábor	Nemzetközi kapcsolatok (egyetemi képzés)	V.	Munkaerőköltség, hozzáadott érték, piaci hozzáférés: közvetlen külföldi befektetések motívumai a kelet-közép-európai régióban	Világgazdaság	II.	
Tibori Tamás Tibold	Alkalmazott közgazdaságtan	III.	A munkanélküliség modellezése Markov-láncokkal	Makrogazdasági és politikai elemzések	II.	

Az ökonometria aktuális helyzete

Vita a Journal of Economic Perspectives hasábjain

A Journal of Economic Perspectives 2010 tavaszi száma egy egész blokkot szentel az ökonometria aktuális helyzete elemzésének, ahol több – nemzetközileg elismert – ökonóméter fejt ki saját nézeteit. Joshua D. Angrist és Jörn-Steffen Pischke nyitják a sort, akik meglehetősen optimista álláspontot képviselnek. Szerintük a tervezett és a természetes kísérletek térnyerése sokat javított az eredmények hitelességén, ezek kulcsa pedig a jól átgondolt identifikációs stratégia. Velük ellentétben Edward E. Leamer úgy gondolja, hogy a randomizált kísérletek használata nagy lépés, de csak egy lépés a fejlődésben, a megbízhatóságtól még nagyon messze vagyunk, ezért túlzónak tartja Angrist és Pischke „győzelmi jelentését”. Hozzá hasonlóan Michael P. Keane sem látja, hogy a mikroökonometria munkagazdaságtani alkalmazása akkora fejlődésen ment volna keresztül, mint azt a szerzőpáros állítja. Emellett ő is hangsúlyozza, hogy az ökonometriai modellek szubjektív feltevésekre épülnek, azaz a következtetések csupán vélemények.

1. ANGRIST ÉS PISCHKE

A szerzőpáros Leamer [1983] megállapítását, miszerint senki sem veszi komolyan az ökonometriai modellek eredményeit, próbálja az elmúlt majd három évtized távlatából megvizsgálni. Céljuk, hogy bemutassák, milyen változások következtek be az alkalmazások terén, amik hitelesebbé, megbízhatóbbá tették a kö-

vetkeztetéseket. Hangsúlyozzák, hogy igazán nagy előrelépés csupán a mikroökonometria területén tapasztalható, a makroökonómia és a piacszerkezetek kevésbé használják az új eljárásokat. Cikkük négy fő részből áll:

- Leamer [1983] megállapításainak ismertetése,
- az azóta végbement fejlődés bemutatása,
- kitekintés a makroökonómiai és az IO (piacszerkezetek/iparági szervezetek) alkalmazásokra,
- az identifikációs stratégiákat ért kritikák elemzése.

1.1 LEAMER KRITIKÁJA

Leamer [1983] azt kifogásolta, hogy a legtöbb kutató egyszerű regressziókat használ az elemzéshez, majd némi érzékenységvizsgálatot követően publikálja az eredményeket. Szerinte ez nem vezet megbízható következtetésekre (mint a későbbi cikkben megjegyzi: mindig elcsodálkozik azon, mennyi munkája lehet a szerzőnek abban, hogy a számtalan lehetőség közül sikerült kiválasztani a neki leginkább tetsző eredményeket). Ez ugyanis olyan feltételezéseken nyugszik, amiknek teljesülésében sosem lehetünk teljesen biztosak. Ezért ő az „extrém korlát elemzést” (extreme bounds analyses) ajánlja, mint megfelelő módszertant. Ennek lényege, hogy több – potenciálisan szóba jöhető – modellt is futtatni kell, majd a kérdéses paraméterre vonatkozó becslések intervallumát tekintjük ered-

ménynek, nem pedig valamelyik konkrét modellből becsült parciális hatást. Példaként *Ehrlich* [1975] tanulmányát idézi, amely a halálbüntetés és a gyilkossági ráta közti összefüggéseket kutatja. *Ehrlich* az instrumentális változók módszerét használja az endogenitási probléma (kihagyott lényeges változó(k)) kezelésére. Konklúziója szerint a fizikai megtorlás parciális hatása negatív, azaz a halálbüntetés engedélyezése csökkenti a gyilkosságok gyakoriságát. *Leamer* egy másik adatbázist használva ugyanakkor azt találta, hogy az „extrém korlát elemzés” alapján meglehetősen bizonytalan a kimutatott összefüggés. Annak fényében, hogy *Ehrlich* munkáira a halálbüntetés engedélyezése körüli vitában tudományos bizonyítékként hivatkoztak, a *Leamer*-féle kritika különös jelentőséggel bír.

Angrist és *Pischke* is osztja azt a nézetet, hogy *Ehrlich* elkövetett néhány hibát, de ők nem a *Leamer* által favorizált eljárást hiányolják, hanem az identifikációs stratégiát. Az instrumentális változók módszerének használata szerintük teljesen indokolt (mivel akkoriban paneladatok még nemigen álltak rendelkezésre, így az endogenitási probléma kezelését is másképp kellett megoldani), ám az instrumentumok érvényességét (azt, hogy az eredményváltozóra közvetlenül nem, csak az endogén változón keresztül hatnak) egyáltalán nem vizsgálta.

Az identifikációs stratégia több korábbi kutatásból is kimaradt. Példaként *Coleman* és társai [1966] szolgál. Az ökonometriai alkalmazások egyik kedvelt „célpontja” az iskolai kondíciók (osztálylétszám, egy főre eső támogatás stb.) teljesítményre gyakorolt hatásának számszerűsítése volt, amellyel többek közt az előbbi dolgozat is próbálkozott. A regressziók eredményeként azt kapták – és ezt a többi korabeli kutatás is megerősítette –, hogy *ceteris paribus* a kis létszámú

csoportok tagjai rosszabbul teljesítenek a teszteken. Ezt a nyilvánvalóan fals következtetést *Angrist* és *Pischke* annak tudja be, hogy *Coleman* és társai nem törődtek az „önszelekció” problémájával. Nevezetesen: a rosszul teljesítő diákokat jellemzően kisebb csoportokba „száműzik” (pl. felzárkóztatás céljából), ez pedig eleve predestinálja a kutatás kimenetelét, még akkor is, ha a szociális helyzet hatását kiszűrő kontrollváltozókat alkalmaznak. Ha ezt az önszelekciós problémát nem tudják kezelni, akkor az eredmények megbízhatatlanok lesznek.

1.2. MIBEN FEJLŐDÖTT AZ ÖKONOMETRIA?

Cikkünk második részében *Angrist* és *Pischke* a fejlődés motorjait mutatják be. Egyrészt több és jobb adat áll rendelkezésre. Emiatt egyre könnyebb nagyminőségű elemzéseket végezni, és elszaporodtak a paneladatokra épülő kutatások is. *White* [1980] bevezette a heteroszkedaszticitás kapcsán a robusztus standard hibákat, aminek következtében az általánosított legkisebb négyzetek módszere (GLS) egyre kevesebb szerepet kap a keresztszeti alkalmazásokban. A hitelesség legfőbb letéteményese azonban nem ez, hanem az identifikációs stratégiák – egy másik szóhasználattal: kutatás-tervezés (research design) – előtérbe kerülése. Mára az ökonometriai elemzésekben elszaporodtak a kísérletek:

- valódi, tervezett kísérletek (ha ez kifizetődő);
- természetes (vagy kvázi-)kísérletek (ha nem).

A tervezett kísérletek nem igényelnek különösebb magyarázatot, a kvázi-kísérletek annál inkább. A szerzők egy konkrét példa segítségével „definiálják” a fogalmat. *Angrist* [1990] a katonai szolgálatnak az életpálya-jövedelemre gyako-

rolt hatását szerette volna megvizsgálni. Mivel könnyen előfordulhat, hogy a hadseregbe nagyobb valószínűséggel lépnek be azok, akik a munkaerőpiacon egyébként is hátrányt szenvednek (pl. a rossz szociális háttér miatt), ezért a megfigyelési adatok használata önmagában nem járható út. Egy tervezett kísérlet azt jelen-tené, hogy egy sokaságban véletlenszerűen soroljuk be az alanyokat katona és civil státusba, majd megvizsgáljuk a veteránok és a szolgálatot nem teljesítők bérei közti különbséget. Ez a gondolat-kísérlet persze nem valósítható meg a gyakorlatban, ahhoz túlságosan költséges. Angrist ötlete egy természetes kísérlet tanulmányozása volt: a vietnámi háború idején a hadra fogható férfiakkal véletlenszerűen rendeltek egy-egy számot. Minél kisebb volt a szám, annál nagyobb volt a valószínűsége annak, hogy behívják a seregbe, függetlenül az egyén munkaerőpiaci helyzetétől. A sorszámok így érvényes instrumentumként szolgáltak (bár ezzel többen vitatkoznak). A randomizációt tehát maga az élet produkálta.

A fejlődéshez a módszertan is hozzájárult. Természetes kísérleteknél a legnépszerűbb módszerek: instrumentális változók (IV), differences-in-differences (DID) és regression discontinuity (ahol nincs elterjedt magyar szóhasználat, ott az eredeti kifejezést használjuk). IV-elemzésre példa Angrist [1990] előbb említett tanulmánya, DID-re *Donohue* és *Wolfers* [2005], akik megmutatták, hogy bár a halálbüntetés legalizálása után csökkent a gyilkossági ráta Amerikában, ugyanezen idő alatt – a fizikai megtorlást elvető – Kanadában is hasonló mértékű visszaesést tapasztaltak, azaz helytelen lenne a két dolog között oksági viszonyt feltételezni. A regression discontinuity módszer lényege, hogy egy bizonyos törésponttól kezdve a regresszió másképp viselkedik, mint előtte. Angrist és *Lavy*

[1999] az osztálylétszám teszteredményekre gyakorolt hatásait elemezték izraeli adatokon. Izraelben nem indítanak 40 fő fölötti csoportokat, ekkora létszámnál szétbontják az osztályt. Feltételezésük szerint azok az iskolák, amelyek adott évfolyamon különböző számú diákkal dolgoznak, a létszámtól eltekintve nagyjából hasonló karakterisztikával rendelkeznek, az egyetlen lényeges eltérés a csoportnagyság. Ennek alapján a 40–80–120 fő alatti/fölötti iskolai évfolyamok esetén a létszám parciális hatása nem folytonos a töréspontoknál.

Az utóbbi évtizedekben a valódi kísérletek is elterjedtek. Az egyik legnagyobb tervezett kísérlet a Tennessee STAR projekt volt, ahol véletlenszerűen írárták be a gyerekeket kis, illetve nagy létszámú osztályokba. Ezen az adatbázison végzett elemzést *Krueger* [1999], aki úgy találta, hogy a kisebb létszámú csoport (25 helyett 15 fő) ceteris paribus javítja a diákok eredményeit.

Angrist és *Pischke* hangsúlyozza, hogy az ökonometria ma már nem szimultán egyenletrendszerek becsléséből áll, ahol önkényesen nevezünk ki változókat exogénnek és endogénnek, hanem egy előre meghatározott identifikációs stratégia segítségével próbáljuk megoldani a kihagyott lényeges változók okozta endogenitási problémát. Az identifikációs stratégia a különböző módszereknél mást és mást jelent:

- IV: érvényes-e az instrumentum? (valóban nincs közvetlen hatása a függő változóra?)
- DID: elképzelhető-e csoportspecifikus trend létezése, amely érvényteleníti a DID eredményeit?
- research discontinuity: a töréspont léte befolyásolja-e a viselkedést? (Pl. a gazdag szülők elintézik, hogy a gyerekek „véletlenül” a kisebb csoportba kerüljen.)

1.3. MAKROÖKONÓMIA ÉS PIACSZERKEZETEK

Habár a mikroökonometriai elemzések megbízhatósága sokat javult Leamer kritikája óta, de azt Angrist és Pischke is elismeri, hogy ugyanez nem mondható el a makroökonómia és a piacszerkezetek (IO – industrial organizations) esetében.

A makroökonómia elméleti modelleket, elsősorban dinamikus sztochasztikus általános egyensúlyi modelleket (DSGE) épít. A munka menete a következő: van egy elmélet, azt beillesztik egy megfelelő modellkeretbe, majd kalibrálás után különböző paraméterértékek mellett szimulációkat végeznek. A szerzők szerint elméleti összefüggésekbe empirikusan indokolható számokat írni fájdalommentes és talán még hasznos is, de ettől az egész még elmélet marad. Pedig vannak példák ígéretes makroökonometriai kutatásokra [Acemoglu, Johnson és Robinson 2001], és reményük szerint az identifikációs stratégiára épülő munkák a válság hatására nagyobb szerepet kapnak.

Az iparági szervezetek legfőbb kérdése a vállalati összeolvadások hatása a piaci árra. Az ún. „új empirikus piacszerkezetek” ezt három lépésben elemzi:

- keresleti rendszer becslése (az ár rugalmasságot általában IV-val becslik, ahol az instrumentum gyakran egy másik piacon kialakult ár);
- a piaci szerkezet meghatározása (pl. Bertrand–Nash), abból pedig a megfelelő egyenletrendszer levezetése;
- szimuláció: mi történik az árral, ha a két vállalat egyesül, és mi történik, ha nem.

Ennek a megközelítésnek a hibája, hogy az összeolvadásnak csak azt a hatását vizsgálja, ami a kevesebb piaci szereplőből ered, de azt, hogy a kisebb termelési költségek hogyan hatnak az árképzésre, már figyelmen kívül hagyja. Ezért

Angristék jobbnak találják az identifikációs stratégián alapuló modellezést, mint amilyen Hastings [2004] munkája, aki egy konkrét fúzió kaliforniai gázolajpiacra gyakorolt hatását kutatta (DID módszerrel vizsgálta a versenytársak árképzését). E megközelítés hátránya, hogy csak utólagos elemzésre képes, de a szerzőpáros szubjektív véleménye szerint az ehhez hasonló módszereket érdemes alkalmazni.

1.4. AZ IDENTIFIKÁCIÓS STRATÉGIÁN ALAPULÓ MODELLEK KRITIKÁI

A cikk utolsó részében Angrist és Pischke a lehetséges hátulütőkről írnak. Alapvetően két kritika szokta érni az identifikációs stratégián alapuló modelleket:

■ Csak belső érvényesség

Egy-egy kutatás eredménye nem terjeszthető ki automatikusan. Ha a Tennessee STAR projektet nézzük, akkor abból, hogy 25-ről 15-re csökkentve a csoportok létszámát javultak a teszteredmények, még nem következik, hogy 40-ről 30-ra redukálva ugyanaz történne. A szerzők szerint ez általánosságban igaz (bár más országok adatbázisain végzett kutatások hasonló eredményeket találtak), de az empirikus eredmények úgyszólván csak lokálisan értelmezhetőek, így a kritika sem jogos.

■ Nem az igazán fontos dolgokkal foglalkoznak a közgazdászok

A témában írott tanulmányok jellemzően nem foglalkoznak a munkanélküliség, szegénység, egyenlőtlenség stb. problémákkal, és a társadalom szempontjából irreleváns kérdésekre fókuszálnak, mivel azok a fenti eszközökkel könnyen vizsgálhatóak. Ezzel a megállapítással a szerzők szintén nem értenek egyet. Egyrészt születnek ilyen dol-

gozatok (bár valóban kevés), másrészt ezekben a kutatásokban olyan dolgokra találtak bizonyítékot, mint például a jelen felé torzító preferenciák, ami akkor is értékes eredmény, ha a téli cipők piacára vonatkozik, mivel kiindulási pontként szolgálhat a munkaerő-piaci alkalmazásokhoz.

Konklúziójuk tehát: az ökonometriában végbement fejlődés nem a Leamer által javasolt extrém korlát elemzéssel, hanem az identifikációs stratégiákra épülő kutatások elterjedésével valósult meg. A tervezett és a természetes kísérletek segítségével nőtt az eredmények hitelisége, bár mindez csak a mikroökonometriai alkalmazásokra érvényes.

2. LEAMER

Leamer nem osztja Angrist és Pischke optimizmusát. Kritikája sarokköve, hogy az alkalmazott módszerek többsége aszimptotikus tulajdonságokkal bír, ugyanakkor a való világban minden véges. Lehet akármilyen nagy mintánk, a kívánt állapottól mindig végtelen távolságra leszünk. Mivel soha nem leszünk képesek tökéletes eljárásokat kifejleszteni, ezért meg kell becsülnünk a kisebb eredményeket is, és nem szabad elhinnünk, hogy közel értünk az út végéhez. A randomizált kísérletek használatát Leamer nagy lépésnek tekinti, de csak egyetlen lépésnek, nem többnek. Ezekből komolyabb következtetéseket levonni hiba lenne. *Card* [1990] 125 000 kubai menekült Miami munkaerő-piacára gyakorolt hatását tanulmányozta. Ebből nem lehet automatikusan a mexikói-amerikai határon húzódó fal gazdasági hatásaira következtetni, holott az alapvetően befolyásolja a bevándorlók számát.

Természetesen nem tagadja, hogy 1983-as cikke óta a közgazdasági és az

ökonometriai elmélet, a kísérletezés módszertana rengeteget fejlődött, de az általa javasolt érzékenységvizsgálat nem nagyon lépett előre. A baj forrását abban látja, hogy a közgazdászok egy-egy problémára ráengednek néhány modellt, egy gombnyomással megkapják az outputokat, majd „szemezgetnek” az eredményekből. Viszont a modellek olyan feltételezésekre épülnek, amiknek egy jelentős részét csak vonakodva fogadhatjuk el, biztosak nem lehetünk a teljesülésükben. Éppen ezért nem igaz Angrist és Pischke azon vádja, amely szerint az extrém korlát elemzés ad hoc és intuitív, mert ez a módszer megmutatja, hogy különböző feltevések mellett, milyen parciális hatások becsülhetők.

2.1. A RANDOMIZÁCIÓ HÁTULÜTŐI

A randomizáció problémáit az alábbi standard modellel illusztrálja:

$$y_t = \alpha + (\beta_0 + \beta_1' \cdot z_t) x_t + \theta' w_t + \varepsilon_t$$

ahol y_t a függő változó, α a konstans tag, x_t az a magyarázó változó, amelynek a parciális hatására kíváncsiak vagyunk, z_t és w_t pedig az interaktív és az additív kontrollváltozók vektorai.

Ha tökéletes lenne a randomizáció (x és a w elemei közti korrelációk nullák lennének), akkor az additív kontrollváltozók szerepeltetése fölösleges, a parciális hatás becslése torzítatlan. Ugyanakkor a valóságban sosem tudunk tökéletes randomizációt biztosítani, ezért mindig szükség lesz az additív kontrollok szerepeltetésére. Ez az érvelés természetesen csak annyit mond, hogy a véletlenszerű hozzárendelés nem történhet hiba nélkül, de azt nem tagadja, hogy nagyban segíti az elemzést. Az igazi probléma nem ez, hanem az interaktív kontrollok

szerepe. A parciális hatás nem egy szám, hanem egy változó, mégpedig $\beta_t = \beta_0 + \beta_1 \cdot z_t$. Ez egy átlagos hatás, amit a mintából becsülhetünk. Az eredmények extrapolációja csak akkor lehetséges, ha a valóságban megfigyelt z_t elég közel van a mintabeli átlaghoz, tehát az eredmény csak lokálisan értelmezhető. Leamer jellemzése szerint egy ilyen modellből az extrapoláció olyan, mintha egy ügyvéd azt mondaná, hogy fiatal korában sok olyan pert vesztett, amit meg kellett volna nyerni, de később sok olyat nyert, amit el kellett volna veszíteni, tehát összességében az igazság nem sérült: annyi pert nyert, illetve vesztett, amennyit kellett. A gyakorlatban ezért muszáj megnézni, hogy a z vektor elemei, amelyek gyakran társadalmi változókat tartalmaznak, nem módosultak-e jelentősen a korábbi vizsgálatokhoz képest. Véleménye szerint a hitelminősítők is azért adták a legmagasabb AAA besorolást a másodlagos jelzáloggal fedezett CDO papíroknak, mert nem vették figyelembe a változó társadalmi környezetet.

2.2. MIÉRT HIBÁZTAK A HITELMINŐSÍTŐK?

Fox [2009] a modellek kudarcát a racionális gazdasági szereplő feltevésében látta, de Leamer szerint a probléma mélyebben gyökerezik. Ezek a modellek arra épülnek, hogy van egy adatgeneráló folyamat (DGP - data generating process), amit a szereplők ismernek, és ennek alapján választják ki a számukra optimális döntést. A baj nem ott kezdődik, hogy a valóságban mindnyájan csak korlátozott racionalitással bírunk, hanem ott, hogy nem is ismerjük a DGP-t (ha egyáltalán létezik ilyen). Az érzékenységvizsgálat épp arra jó, hogy különböző DGP-k feltételezése mellett vizsgáljuk az adatsorokat. Leamer célja,

hogy amikor a potenciálisan szóba jöhető DGP-k mellett a becsült koefficiensek intervalluma túl széles, akkor képesek legyünk azt mondani: az adatokból nem tudunk meg semmit. Ezt nevezi háromértékű logikának. Egy eldöntendő kérdésre a lehetséges válaszok nem *igen/nem*, hanem *igen/nem/nem tudom*. A hitelminősítők abba a hibába estek, hogy nincs AAA-H („hipotetikus modellünk szerinti tripla-A”) minősítés, ami kifejezné, hogy csak bizonyos szigorú feltevések mellett tekinthetők biztonságosnak a besorolt származékos papírok. Modelljeik historikus adatokra épültek, nem számoltak a megváltozott társadalmi környezettel. Úgy gondolták - ahogy maga Leamer is -, hogy a '90-es évek eleji ingatlanpiaci lejtmenethez hasonlóan most sem lesz drasztikus árcsökkenés (mivel a tulajdonosok nehezen írják le a veszteséget és nem hajlandóak a korábbi vételi árnál sokkal kevesebért túladni az ingatlanon, így akkor nem az árak, hanem a megkötött üzletek száma esett). A mostani válság azonban más forgatókönyv szerint történt. A hitelek bedőlése után a bankok egyszerre próbálták meg túladni a fedezetként szolgáló ingatlanokon, ami hatalmas túllíratot generált a piacon, ez levitte az árakat, ami csökkentette a fedezetek értékét, ami még több bedőlő hitelt jelentett...

2.3. MÓDSZERTANI PROBLÉMÁK

Sajnos maguk az új módszerek sem tökéletesek. Angristék a White-féle robusztus hibákat kifejezetten hasznosnak találták, míg Leamer szerint ez rossz irányba vitte a dolgokat. A GLS/WLS becsléseknél a súlyok változtatásával nemcsak a konfidencia intervallum szélessége, de a paraméterek becslése is változott (ezáltal a

robosztusság is vizsgálható volt). A robusztus hibák használata valóban kényelmes, de semmit sem ér, ha rossz a modell. „Kit érdekel, hogy milyen széles a konfidencia intervallum, ha rossz helyen van?” - teszi fel a kérdést. Az instrumentális változók használata sem problémamentes. Mivel a becslésnek aszimptotikus tulajdonságai vannak, ezért véges mintában a gyenge instrumentum probléma gyakran előáll.

Konklúziója szerint akár elméleti fejtegetéssel, akár adatelemzési úton jutunk egy bizonyos következtetésre, az nem rendelkezhet általános érvényességgel. A közgazdászok jelentős része azt szeretné, hogy minden automatizálható legyen, a szoftverek megoldják helyettünk a problémát. A valóság azonban az, hogy annyira keveset tudunk a gazdasági folyamatokról, hogy az automatizáció sosem tudja kiváltani azt a kemény munkát, amivel csak apró eredményeket érhetünk el. Ahogyan a görög mitológiában Tantalosz örökké éhezni és szomjazni fog, miközben egy karnyújtásnyira van tőle a víz és az étel, úgy fogják a közgazdászok reménytelenül kutatni az igazságot.

3. KEANE

3.1. VÁLASZT AD-E AZ EXPERIMENTALISTA ISKOLA?

Keane szerint az „experimentalista” iskola legnagyobb problémája az általa közvetített hamis bizonyosság. Ennek oka, hogy azt hisszük, hogyha „igazán jó instrumentumaink” vannak, akkor olyan „meggyőző” eredményeket kapunk, amelyek „nem túlságosan érzékenyek a feltevéseinkre”. Erre a problémára Keane már egy korábbi tanulmányában reflektált, így ebben a cikkben inkább olyan példákat hoz, amelyek alátámasztják,

hogy a természetes kísérletek nem oldják fel ezt a problémát.

Az első példa Angrist és Lavy [1999] már idézett kísérlete, amely az osztálylétszám hatását vizsgálja a diákok teljesítményére a törvényi korlátok mellett. Ez kiválóan megvilágítja a természetes kísérletek hibáit, illetve népszerűségük okait. Konklúziójuk szerint a kisebb csoport *ceteris paribus* javítja a diákok eredményeit. A következtetés első ránézésre rendkívül meggyőző. Azonban ha jobban szemügyre vesszük, kiderül, hogy számos feltevés szükséges hozzá. Például mi történik abban az esetben, ha az eredményesebb iskolák több tanulót vonzanak? Ebben az esetben az évfolyamok létszáma nem véletlenszerű, és az egész rendszer felborul. Továbbá mi a helyzet abban az esetben, ha azon szülők, akik nagyobb hangsúlyt fektetnek gyermekük oktatására, a magasabb osztálylétszámokat látva más intézménybe viszik gyermeküket?

Természetesen számos problémát fel lehetne még hozni, de itt van még egy alapvető gond: egy gyermek kognitív képességeit meghatározó függvényben az osztálylétszám csak egy az inputváltozók közül. Ott van még a tanárok „minősége”, az iskolai létesítmények fejlettsége, az oktatási filozófia, a szülők szerepe, a társaik hatása stb. Az iskolai inputok mellett jelen vannak az otthoni hatások is: a szülővel töltött „minőségi” idő, nevelési stílus, az otthon elérhető könyvek, képességfejlesztő játékok, a könyvek és a tv előtt eltöltött idő aránya stb. Sajnos ezen változók közül sokat nehéz, vagy gyakorlatilag lehetetlen mérni. Így nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az oksági hatást számszerűsítő „kvázi kísérleti” eredményeink nem *ceteris paribus* hatások. Azaz az osztálylétszám hatására becsült eredmény tartalmazza a nem kontrollált változókra vonatkozó hatásokat is

pl.: szülői/iskolai reakciók a kötelező létszámváltozásokra.

Persze a strukturális megközelítés alkalmazása sem nélkülözi a kihagyott változók problémáját. Viszont ha a strukturalista megközelítés valóban annyira forradalmi, mint amilyennek tartja magát, akkor magas elvárásoknak kell megfelelnie. Keane hangsúlyozza, hogy nem a természetes kísérlet megközelítés az, ami önmagában gondot jelent hanem, hogy azt az illúziót kelti, hogy egy előfeltevések hatásától aránylag mentes statisztikai következtetést tud nyújtani. Keane ezt a következő idézettel támasztja alá: „Mert mind a mintavételi, mind a prior eloszlás gyakorlatilag vélemény és nem tény, ezért a statisztikai következtetések mind vélemények és azok is maradnak.” [Leamer 1983: 36–37]

Egy másik, gyakran felmerülő kérdésben is vitába száll Keane Angristtel és Pischkevel a függvényformát illetően. Meglátása szerint nem elegendők a lineáris modellek a megfelelő becslésekhez, a helyes függvényforma megválasztása igenis fontos, nem csak egy zavaró tényező.

3.2. A PUDING PRÓBÁJA...

Angrist és Pischke azt állítják, hogy a munkagazdaságtan a kísérleti módszerek alkalmazásának köszönhetően megelőzte a többi diszciplínát. Konkrétan a munkagazdaságtan a kérdések széles körében konszenzusra jutott, míg a makroökonomia és a piacelmélet területén zűrzavar uralkodik. Keane ezzel az állítással is vitába száll. Példaként hozza fel, hogy még mindig nem jutottak megegyezésre az adók munkakínálatra gyakorolt hatását illetően. Sőt, a munkaközgazdászok még abban sem értenek egyet, hogy miben értenek egyet. Sokan gondolják úgy,

hogy a munkakínálat rugalmasságai kicsik, annak ellenére, hogy számos tanulmány ennek ellenkezőjét támasztja alá, így nehezen nevezhető forradalminak a terület.

3.3. VAN MIT TANULNI A MARKETINGTŐL

A munkagazdaságtannal szemben a marketing területén széleskörű egyetértés alakult ki számos kérdésben az elmúlt 20 évben. A marketinget a következő három kulcsgondolat jellemzi:

1. a strukturális paradigma az uralkodó, amely a dinamikus keresletelmélet megjelenésével kezdődött (ami Keane-hez és szerzőtársához köthető);
2. az adatállomány lényegesen jobb minőségű, mint a munkagazdaságtan esetében, a fogyasztói paneleknek köszönhetően;
3. jelentős a hangsúly a modellek érvényességének külső ellenőrzésén.

Érdekes módon, a marketing területén könnyű természetes kísérleteket végezni. A történelem folyamán a cégek különös hajlandóságot mutattak az árak mesterséges manipulációjára, aminek fő motivációja az árrugalmasságok tanulmányozása volt. Persze manapság már nem az az érdekes kérdés, hogy mennyivel változik a keresett mennyiség, ha árat csökkentünk, hanem az, hogy az árcsökkenés hatására megnövekedett eladások mekkora része származik a versenytársak fogyasztóinak elhódításából, kategóriabővülésből vagy a saját jövőbeli eladások kannibalizációjából? Széles körben elfogadott, hogy ezekre a kérdésekre csak strukturális modellek alkalmazásával adható kielégítő válasz. Ebből kifolyólag a kísérleti megközelítés

nem ért el komoly sikereket ezen a területen.

Mivel a marketing jelentős mértékben alapozott a strukturális ökonometriai modellekre, a jó minőségű adatgyűjtésre és komoly próbálkozásokat tett a modellek ellenőrzésére, ezért többek között a fenti kérdésekben is sikerült konszenzusra jutnia.

Ezt illusztrálандó Keane példaként hozza, hogy egy hétköznapi fogyasztási termék esetén a sajátár-rugalmasságok -3 és $-4,5$ közé tehetőek, de amennyiben dinamikájában vizsgáljuk a kereslet változását, kiderül, hogy az eladások pillanatnyi növekedésének $20-30$ százaléka tulajdonképpen a jövőbeli értékesítés rovására megy végbe. A maradék növekmény $70-80$ százaléka származik a kategória bővüléséből és a megmaradt mindössze $20-30$ százalék ered márkaváltásból. Ezen arányszámok az elmúlt években elfogadottakká váltak. A munkagazdaságban akkor lenne hasonló a helyzet, amennyiben konszenzus övezné a legfontosabb munkakínálati rugalmasságokat, és az adócsökkentések munkakínálatra gyakorolt hatását.

Ezek után Keane Angrist és Pischke piacelméletet érintő kritikájára reagál, amely szerint a strukturális modellek inkább hátráltatták ezt a területet, mivel nem képesek precíz előrejelzéseket adni a fúziók árhatásait illetően. Ezt azonban Keane nem tartja meglepőnek, mivel a strukturális piacelméleti modellek gyengesége a statikus keresletelmélet alkalmazásából fakad, amely felett eljárt az idő (a statikus keresleti modellek jelentősen – $200-400$ százalékkal – túlbecslik a kereszttár-hatásokat). Így nem a strukturális modellek a felelősek az előrejelzési hibákért, hanem maga a piacelmélet, amely nem adaptálta a marketing által elért modern eredményeket.

3.4. A JÓ MINŐSÉGŰ ADAT MINDIG SEGÍT

Keane szerint – egyetértésben Angristtal és Pischke-vel – nem hagyható figyelmen kívül az experimentalista iskola azon eredménye, hogy kényszerítette a kutatókat: fordítsanak nagyobb figyelmet az adatokban megfigyelhető szóródás okainak vizsgálatára. Korábban az instrumentumok használat mechanikus volt, azonban a kísérleti iskolának köszönhetően már elméleti érvekkel is alá kell tudni támasztani az egyes változók instrumentumként történő alkalmazását. Hangsúlyozza, hogy ennek ellenére a strukturális modellek nem hagyhatók figyelmen kívül, számtalan robusztus eredményt szolgáltatottak főleg a marketing területén (márkaérték pontos becslése), ami elsősorban a felhasznált adatok kiváló minőségének tudható be.

3.5. A KONTROLLÁLT KÍSÉRLETEK LEHETŐSÉGE NEM TESZI SZÜKSÉGTELENNÉ AZ ELMÉLETET

A legkeményebben Keane abban mond ellent Angristnak és Pischke-nek, hogy az empirikus munka függetlenül létezhet az elmélet nélkül, vagy akár az elmélet megalkotása előtt. Ezen érvét alátámasztja Wangensteen sebész főorvos esetének bemutatásával, aki a XX. század legeredményesebb orvosainak tanára volt, és nevéhez fűződik az orvosi képzés megreformálása is. Wangensteen 1928 és 1932 között kontrollált kísérletek hosszú sorozatát folytatta le, a hasi műtétek után adódó komplikációk okozta halál okát keresve. Ezen kísérletek közben meglehetősen furcsa dolgokat művelt kutyákkal, miközben azt vizsgálta, hogy milyen gyorsan áll be a halál. Nyilvánvaló, hogy ilyen tetteket senki sem hajjt végre, ha csak nem szadista, vagy rendelkezik egy

elmélettel, amelyet megpróbál empirikusan tesztelni.

3.6. ELTÉRŐ MEGKÖZELÍTÉSEK A MODELLEK TESZTELÉSÉRE

Keane Leamer [1983] gondolatait idézi, amelyek szerint minden következtetés olyan előfeltevéseken illetve személyes véleményeken nyugszik, amelyeket nem lehet tesztelni. Eleve egy ennyire szubjektív világban igen nehéz olyan hihető (de legalábbis hasznos) következtetéseket levonni, amelyek függetlenek az elemző nézőpontjától. Hiába alkalmazunk instrumentumokat (ahogyan azt Angrist és Pischke javasolják), azok csak a hamis bizonyosság érzetét keltik.

Ha a modellspecifikációt akarjuk tesztelni, pl. strukturális modellek esetén, akkor a modell újraspecifikálása bár nem nehéz (mivel ebben az esetben a programkód módosítása szükséges), de akár hónapokat is igényelhet. Éppen ezért lett

népszerű a strukturális modellek külső, a valóságon történő tesztelése. Erre kiváló példákat találhatunk Keane és Moffitt [1998], továbbá Keane és Wolpin [2007] a társadalmi jólét munkaerőpiaci részvételre való hatását vizsgáló tanulmányaiban.

Egy modell tesztelésénél természetesen nem az a cél, hogy bebizonyítsuk, hogy a modell maga igaz, hiszen tudjuk jól, hogy azok nem hibátlanok. A valódi cél, hogy meggyőzzük a közönséget arról, hogy amit alkottunk az valóban jó közelítést ad, továbbá jól használható előrejelzésekre, illetve az egyes gazdasági döntések hatásainak vizsgálatára.

Összefoglalásként *Noam Chomskyt* idézi Keane, aki szerint ha egy tudományterület túl sokat vitatkozik a módszertanról, akkor az biztos jele annak, hogy nem jutnak semmire. Így ahelyett, hogy vitatkozzunk, mindnyájunknak vissza kellene térni a munkához.

ULIHA GÁBOR

IRODALOM

- Acemoglu, Daron, Johnson, S., Robinson, J. A. (2001): The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. *American Economic Review*, 91(5): 1369–1401.
- Angrist, Joshua D. (1990): Lifetime Earnings and the Vietnam Era Draft Lottery: Evidence from Social Security Administrative Records. *American Economic Review*, 80(3): 313–36.
- Angrist, Joshua D., Lavy, V. (1999): Using Maimonides' Rule to Estimate the Effect of Class Size on Scholastic Achievement. *Quarterly Journal of Economics*, 114(2): 533–75.
- Angrist, Joshua D., Pischke, Jörn-Steffen (2010): The Credibility Revolution in Empirical Economics: How Better Research Design is Taking the Con out of Econometrics. *Journal of Economic Perspectives*, 24(2): 3–30.
- Card, David (1990): The Impact of the Mariel Boatlift on the Miami Labor Market. *Industrial and Labor Relations Review*, 43(2): 245–57.
- Coleman, James S., et al. (1966): *Equality of Educational Opportunity*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

- Donohue, John J., Wolfers, J. (2005): Uses and Abuses of Empirical Evidence in the Death , Penalty Debate. *Stanford Law Review*, 58: 791–845.
- Ehrlich, Isaac (1975): The Deterrent Effect of Capital Punishment: A Question of Life and Death. *American Economic Review*, 65(3): 397–417.
- Fox, Justin (2009): *The Myth of the Rational Market. A History of Risk, Reward and Delusion on Wall Street*. New York: Harper Collins.
- Hastings, Justine S. (2004): Vertical Relationships and Competition in Retail Gasoline Markets: Empirical Evidence from Contract Changes in Southern California. *American Economic Review*, 94(1): 317–28.
- Keane, Michael P. (2010): A Structural Perspective on the Experimentalist School. *Journal of Economic Perspectives*, 24(2): 47–58.
- Keane, M. P., Moffitt, R. (1998): A Structural Model of Multiple Welfare Program Participation and Labor Supply. *International Economic Review*, 39(3): 553–89.
- Keane M. P., Wolpin, K. I. (2007): Exploring the Usefulness of a Non-Random Holdout Sample for Model Validation: Welfare Effects on Female Behavior. *International Economic Review*, 48(4): 1351–78.
- Krueger, Alan B. (1999): Experimental Estimates of Education Production Functions. *The Quarterly Journal of Economics*, 114(2): 497–532.
- Leamer, Edward E. (1983): Let's Take the Con Out of Econometrics. *American Economic Review*, 73(1): 31–43.
- Leamer, E. E. (2010): Tantalus on the Road to Asymptopia. *Journal of Economic Perspectives*, 24(2): 31–46.
- White, Halbert (1980): A Heteroskedasticity-Consistent Covariance Matrix Estimator and a Direct Test for Heteroskedasticity. *Econometrica*, 48(4): 817–38.

A kínai háztartások emelkedő megtakarítási rátájának rejtélye

Marcos Chamon–Kai Liu–Eswar Prasad: *Income Uncertainty and Household Savings in China*. National Bureau of Economic Research, 2010. december

Annak érdekében, hogy az ország folyó fizetési mérlegének jelentős többletét csökkentse, a kínai kormány prioritásként kezeli a gazdasági növekedés „új-bóli egyensúlyi pályára állítását” a magánfogyasztás fellendítésének segítségével. A szerzők azokat a meghatározó tényezőket vizsgálják, amelyek a kínai fogyasztást alacsonyan tartó magas megtakarítási rátához járulnak hozzá.

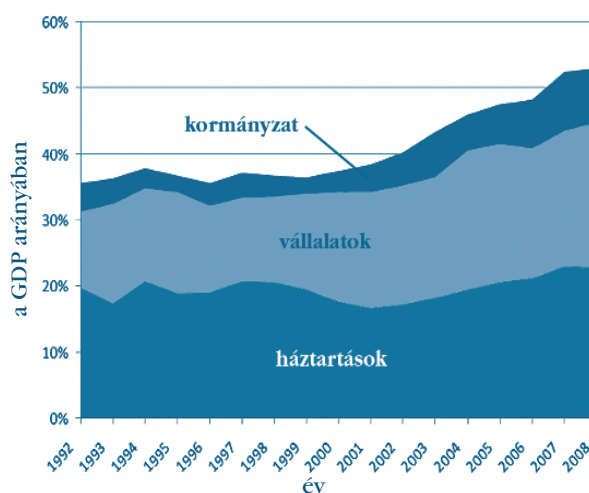
1. BEVEZETÉS

A közgazdászok többször is figyelmeztettek a politikai döntéshozókat a világgazdaság egyensúlytalanságaira, köztük azokra a kínai gazdasági lépésekre, amelyek során az ázsiai ország folyó fizetési mérlegében hatalmas többletet halmozott fel. A globális pénzügyi válság, és az azt követő visszaesés során ez a többlet a GDP 11 százalékáról (2007) hozzávetőleg 5 százalékára zsugorodott 2010-ben (becsült érték), ám több elemző erre, mint a kereskedelem beszűkülésével összefüggő ideiglenes jelenségre tekint, és a folyó fizetési mérleg többletének újbóli növekedésére számít [Baldwin 2009]. A kínai kormány tagjai eközben azzal érvelnek, hogy a folyó fizetési mérleg többletét strukturális tényezők okozzák, és a valutaárfolyamnak kis szerepe van a megtakarítás-beruházás egyensúly alakulásában. Emellett prioritásként kezelik a gazdasági növekedés „új-bóli egyensúlyi pályára állítását” a magánfogyasztás fel-

lendítésének segítségével. Ennek a vitának a keretében fontos megvizsgálni, hogy milyen tényezők határozzák meg a kínai fogyasztást alacsonyan tartó magas megtakarítási rátát.

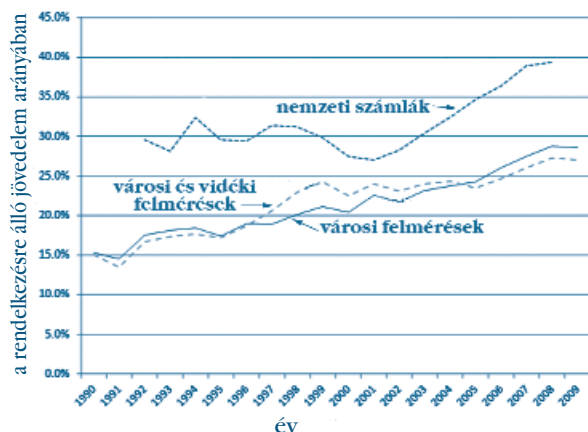
2. A TÉNYEK

Kína bruttó hazai megtakarítása 2000 óta folyamatosan hullámzott, 2007-től kezdődően pedig egészen a GDP 50 százalékáig emelkedett (1. ábra). Főleg a – az állam tulajdonában álló vállalatok megtakarításait is magában foglaló – vállalati megtakarítás növekedett meg hirtelen az elmúlt években. Az állami megtakarítás szintén emelkedett. Ez idő alatt a háztartások megtakarításának aránya a nemzeti megtakarításon belül nem válto-

Forrás: Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal (Tőkeáramlási adatok)

1. ábra: Szektoronkénti bruttó megtakarítási ráta Kínában

Forrás: Nemzeti Statisztikai Hivatal, tőkeáramlási adatok, városi és vidéki háztartási felmérés. A nemzeti számlák adataiból számolt megtakarítási ráta jelentősen magasabb, mint a háztartási felmérés adataiból. Ez az eltérés gyakori (a legtöbb országban megfigyelhető), és a jövedelem és fogyasztás eltérő meghatározásának, valamint a módszertan és a mintaterjedelem különbségeinek következménye.

2. ábra: Háztartások megtakarítási rátái

zott lényegesen, de ez főként annak volt köszönhető, hogy a háztartások jövedelmének hányada csökkent a nemzeti jövedelemen belül, nem pedig annak, hogy a háztartások megtakarítási aránya csökkent [Prasad 2011].

A kínai háztartások a rendelkezésre álló jövedelem magas hányadát takarítják meg, és az átlagos megtakarítási rátájuk emelkedett az elmúlt másfél évtized során (2. ábra). Ez a trend különösen hangsúlyos a városi háztartások esetén, amelyek a nemzeti jövedelem mintegy kétharmadát teszik ki. Bár a 90-es évek folyamán aránylag változatlan maradt, a városi háztartások rendelkezésre álló jövedelemhez viszonyított átlagos megtakarítási rátája az 1995-ös 18 százalékról közel 29 százalékra emelkedett 2009-ben.

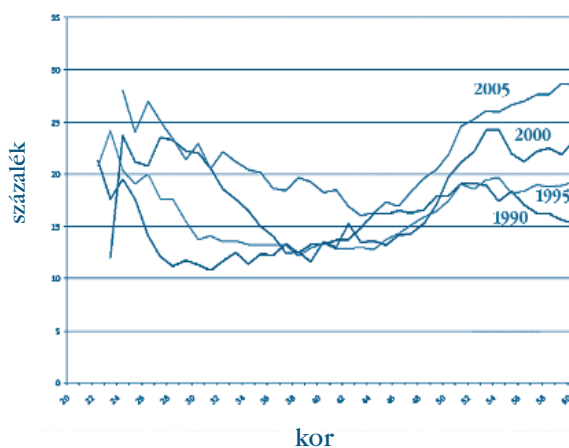
Ez a növekedés olyan körülmények ellenére ment végbe, mint a gyors jövedelemnövekedés, és az ez idő alatti betétek alacsony reálkamatlába (néhány évben a kamatláb még negatív is volt, hiszen a

nominális betéti kamatok felső határát a kormány határozza meg). A háztartások megtakarítási rátájának magas jövedelemnövekedés melletti emelkedése elmentmondásosnak tűnik az életciklus hipotézis modellel szemben, amely szerint a jövőbeni magas jövedelemnövekedés hatására a háztartásoknak el kellene halasztaniuk a megtakarítást.

3. ÚJ MAGYARÁZATOK: BIZONYÍTÉKOK A FELMÉRÉSI ADATOKBÓL

Első tanulmányukban [Chamon és Prasad 2010] a szerzők az éves városi háztartási felmérésekből használtak adatokat a háztartások megtakarítási szokásainak jellemzésére. Ezeket az óriási, keresztmetszeti felméréseket a Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal készíti minden évben.

Az adatok alapján bizonyítható, hogy a megtakarítási ráták általánosan emelkedtek Kína városi területein, de különö-

Megjegyzések: Az ábra a Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal városi háztartási felmérésének 10 tartományra/településre kiterjedő almintája alapján készült. A megtakarítási rátákat egy (4 szomszédos korátlagú) mozgóátlaggal simítottuk. Az adatok részleteiért, illetve a megtakarítási ráták meghatározásáért lásd Chamon és Prasad [2010].

3. ábra: A városi háztartások megtakarítási rátája a háztartásfők életkorának függvényében

sen azon háztartások körében, amelyekben viszonylag fiatal vagy idős a háztartásfő. Ennek következménye a megtakarítások életciklus-profiljának szokatlan, U-alakú formája (lásd 3. ábra), ahol a megtakarítási ráták magasabbak a háztartásfők kor szerinti megoszlásának két vége felé. Jellemzően azt várnánk, hogy a megtakarítási ráta a háztartásfő korának emelkedésével növekszik, nyugdíjazás előtt eléri a csúcspontját, azután pedig negatívba fordul.

Néhány megszokott elméletet tesztelve azt állapítják meg a szerzők, hogy a látott eredményeket ezek kevéssé képesek magyarázni. Például az adatok azt mutatják, hogy a demográfiai változások korlátozott hatást gyakorolnak a megtakarítási magatartásra. Az „egy gyerek politika” által leginkább érintett korcsoportok például nem esnek a magasabb megtakarítási rátájú háztartások közé.

Ezzel ellentétben úgy tűnik, hogy a csökkenő állami oktatási, egészségügyi és lakhatási ellátás (a „vas rizses tál” szét-törése) új megtakarításra serkentő tényezőket jelentenek. Ez hozzájárulhat az emelkedő megtakarításhoz, hiszen a fiatalabb családok a jövőbeni oktatási költségek fedezésére, az idősebbek pedig a bizonytalan egészségügyi kiadásokra felkészülve halmoznak fel tőkét.

Az „önbiztosítás” hatástalansága is hozzájárul a magasabb aggregált megtakarításhoz (hiszen sok háztartás egy lehetséges gazdasági sokk elleni védekezésnek takarít meg, bár közülük várhatóan viszonylag keveset ér majd valós sokk). Becslések szerint a lehetséges jövőbeli egészségügyi kiadásokra visszavezethető megtakarítási hajlandóságnövekedés 5 százalékpontonra tehető. A lakásállomány kiterjedt privatizációja is hozzájárult a megtakarítások növekedéséhez. A szerzők becslése szerint a lakásvásárlás miatti megtakarítás a 90-es

évekhez képest 3 százalékponttal növelte az átlagos megtakarítási rátát, ennek hatása leginkább a fiatalabb háztartásfők családjainál érzékelhető (akik a lakásukat kisebb valószínűséggel birtokolják).

Bár a keresztmetszeti háztartási adatok segítenek felmérni azoknak a tényezőknek a jelentőségét, amelyek a megtakarításokra hatnak, kevésbé informatívak akkor, ha a megtakarítási ráták általánosan emelkednek, mint Kína városi területeinek esetében. Amennyiben a növekvő bizonytalanság és a hozzá kapcsolódó óvatossági megtakarítás növekedése valóban fontos hajtóerő a megtakarítási trendek mögött, akkor a panel háztartási jövedelemadatok hozzáférhetősége segítséget nyújthatna a bizonytalanság számszerűsítésében, és annak megtakarításokra gyakorolt potenciális hatásának felmérésében.

Egy másik tanulmányukban [Chamon-Liu-Prasad 2010] a kínai egészségügyi és táplálkozástudományi felmérés paneladatsorát használják. Ez a felmérés nem szolgál adatokkal a fogyasztásról vagy a megtakarításokról, viszont rendelkezik adatokkal a jövedelmekről, amelyek segítségével számszerűsíteni lehet a jövedelmi bizonytalanság növekedését, és lebontható a jövedelem varianciája tartós és átmeneti sokkoknak tulajdonítható komponensekre. Erős trendnövekedés van mind a háztartások jövedelemének átlagában, mind pedig varianciájában.

Érdekes, hogy az állandó háztartási jövedelmi sokkok varianciája viszonylag stabil maradt, míg az átmeneti sokkok varianciája felfelé irányuló trendet mutat. Ez az eredmény összhangban van az ide kapcsolódó tekintélyes szakirodalom megállapításaival, amelyek azt mutatják be, hogy a technológiai és szektorális eltolódások és a hozzájuk kapcsolódó munkaerő-átcsoportosítások hogyan ké-

pesek magasabb átmeneti bizonytalanságot előidézni, annak ellenére, hogy a változások közül néhány „állandó természetű”.

Ezekre az eredményekre alapozva egy egyszerű tartalékképző/életciklus megtakarítási modellt kalibráltak a szerzők, amivel kiértékelhetik a növekvő bizonytalanságnak a háztartások megtakarítási rátáira gyakorolt hatását. A vizsgált időszakban a fiatal háztartásfők háztartásaiban a megtakarítás emelkedett, amiből a jövedelem átmeneti varianciájának emelkedése 4 százalékot tud megmagyarázni. Az idősebb háztartásfők esetében, akik már jelentős megtakarításokat halmoztak fel, és ezért könnyebben alkalmazkodnak az átmeneti sokkokhoz, ez a tényező nem járul hozzá jelentősen a megtakarításokhoz.

Másrésről az idősebb háztartásfők háztartásaira nagyobb hatást gyakorolt az 1997-es nyugdíjreform, amely a városi nyugdíjak szolgáltatásának feladatát a munkáltatókról (elsősorban állami tulajdonú cégekről) a tartományi kormányzatokra ruházta át. Becsléseink szerint a nyugdíjhelyettesítési rátának a nyugdíj előtti jövedelem 75 százalékaról 60 százalékára történő csökkenése (a reform alatti átmeneti generációra vonatkozó becslésekkel összhangban) a megtakarítási ráta emelkedésének 6–8 százalékpontnyi változását képes magyarázni azon háztartások esetében, amelyekben a háztartásfő az ötvenes éveiben jár. A kezdeti hatás sokkal enyhébb a fiatalabb háztartások esetében, akiknek hosszabb idő áll rendelkezésre, hogy alkalmazkodjanak a nyugdíjreformhoz. Így az elsősorban a fiatalabb és idősebb háztartásfők háztartásaiban jelentkező megtakarítás-növekedés nagy részét (a korábban vázolt U-alakú görbe) vissza lehetett vezetni a nagyobb jövedelmi bizonytalanságra és a nyugdíjreformra.

4. KÖVETKEZTETÉSEK

A keresztmetszeti és paneladatokra alapozott elemzés fényt derít a kínai háztartások megtakarítási viselkedését mozgató különböző tényezőkre. Bár a tényezők egyesített hatása alacsonyabb lehet, mint a két eltérő megközelítésből adódó különálló becslés esetében, az eredmények mégis képesek mind az átlagos megtakarítási ráták növekedésének jelentős részét, mind pedig az U-alakú megtakarítási görbét magyarázni.

- Azt állapítják meg a szerzők, hogy a növekvő bizonytalanság és a lakásvásárlási szándékok miatt eszközölt megtakarítások megmagyarázzák az emelkedő megtakarítási rátákat a fiatal háztartásfővel rendelkező háztartások esetében.
- A nyugdíjreform és a növekvő egészségügyi kiadások magyarázattal szolgálnak az idősebb háztartásfőkhöz tartozó háztartások megtakarításirátá-emelkedésének nagy részére.

PAPP ZSOLT

IRODALOM

- Baldwin, Richard (2009): „*The Great Trade Collapse: Causes, Consequences and Prospects*”, VoxEU.org, 27 November.
- Chamon, Marcos-Prasad, Eswar (2010): „Why are Saving Rates of Urban Households in China Rising?”, *American Economic Journal: Macroeconomics*, 2(1):93–130.
- Chamon, Marcos-Liu, Kai-Prasad, Eswar (2010): „Income Uncertainty and Household Savings in China”, *NBER Working Paper* 16565.
- Prasad, Eswar (2011): „Rebalancing Growth in Asia”, *International Finance*, 2011. április 3.